

Volt-e Egeresen apátság?

Pázmány Péternek Péterffy Károly által 1741-ben kiadott¹ második Appendixe katalogusát adja a Magyarországon valaha létezett különböző rendű szerzetes egyházaknak. A jegyzék nem tarthat számot teljességre, adatai sem mindenütt megbízhatók. Elismeri ezt maga Pázmány is, midőn előrebocsátja, hogy: „Levéltárunkban ugyan a szerzetes rendek házairól s azok számáról semmi jegyzéket sem találtam, mégis összefoglalom röviden azokat, a miket róluk kikutatni sikerült, hogy az ősök kegyeletességétől elfajzott utókor ismerje.“² Összefoglalta azt, amit itt-ott olvasott, hallott, de sokszor bizony a tévest is belegeverte az igazság közé. Köszönet ezért is neki, mert lehet, hogy sok olyan nevet őrizett meg a történelem számára, melyet talán az a „Majorum pietatem degenera posteritas“ teljesen megsemmisített; a múlt titkait feltáró történetkutatóknak a feladata téves adatait helyesbíteni. Szükség is van rá, mert az utána következő historikus nemzedékek sokszor minden vizsgálódás nélkül fogadták adatait, sőt gyakran újabb és újabb tévedésekkel ráhibázva, számos téves meggyőződést vittek be a hazai szerzetesrendek történetébe múltjába.

Ez *Appendix* első részében vannak a hazai benczés apátságok is felsorolva betűrendben s itt áll: *Egeres, filialis Abbatia ad Kolosmonostor*. Pázmány e szűkszavú tudósítása az utána következő történetíróknál egész kis *apátsági történeté* nőtte ki magát, a nélkül, hogy egy szóval is nagyobb világosságot derítettek volna létezésének alapjára. Benkő József³ minden bizonyíték nélkül hajlik meg Pázmány tekintélye előtt s csak azt mérlegeli, hogy vajjon tisztán az esztergomi egyházi főhatóság alatt állott-e az anya-apátsággal, Kolozsmonostorral együtt, avagy a milkoviai püspököknek is volt kettejük fölött valamelyes jurisdictionalis joga?

Létezését oklevelesen legelőször Bartalis Antal⁴ jegenyei plébános próbálta bizonyítani. Kísérletén meglátszik, hogy a gombhoz készült a kabát, csak azt lehet felette csodálni, hogyan értelmezhet úgy latin szöveget

¹ Péterffy Károly: *Sacra concilia ecclesiae Romanae Catholicae in regno Hungariae celebrata 1017—1715*. (Pozsony, 1741.) II. k. Appendix II. ad synodum. Acta et decreta synodi dioecesis Strigoniensis, 169. 273. l.

² Péterffy: id. m. II. k. 273. l.

³ Benkő József: *Milkovia* (Bécs, 1781.) II. k. 273. l.

⁴ Bartalis Antal: *Notitia parochiae Jegenyensis. Kolozsvár, 1794.*

az, a ki latinul ír könyvet! Egész bizonyítása a váradi káptalannak a kolozsmonostori apátság részére kiállított határjárasi oklevelén épül,⁵ mely szerint Lajos király 1360 május 17-én (die dominico primo post festum Ascensionis Domini) utasítja a váradi káptalant, hogy miután: „dicit nobis religiosus vir frater Ladislaus abbas de Kolosmonostra, quod *quaedam possessiones ipsius sui Monasterii Egeres, Bogártelke et Monostor vocatae . . . reambulationibus . . . plurimum indigerent*“ járja ki a kérdéses birtokok határait.

Bartalis szerint⁶ — mint a dűlt betűkkel szedett szavak értelmi összefüggése mutatja — itt László kolozsmonostori apát egeresi monostorának Bogártelke s Monostor nevezetű birtokairól volna szó. De e nyakatekert magyarázat lehetetlensége az első pillanatra világos, mert itt — mint az oklevél többi része s a kolozsmonostori apátság vagyoni története is mutatja — nem a kolozsmonostori apát egeresi monostorának Bogártelke s Monostor, hanem a kolozsmonostori apát Egeres, Bogártelke s Monostor nevezetű birtokairól van szó. Végig kísért azonban Bartalis nyomán ez a fényes *argumentum* majdnem mindenkinél, akik csak megemlékeztek az állítólagos egeresi apátságról, úgy, hogy az Erdély egyházmegyei schematizmusok⁷ Pázmány állítása mellett, egyedül e bizonyítékra támaszkodva ismerték el létezését, vették föl az egyházmegye kebelében egykor létezett apátságok közé s adatták érdemes egyházi férfiaknak *címzetes apátság* gyanánt.⁸

Nem tudnak más bizonyítékot felhozni sem Kőváry László,⁹ sem gróf Eszterházy János,¹⁰ mint hogy Bartalisra s derék bizonyítékára, az 1360-iki reambulationalis levélre utalják az olvasót. Csak létezését konstataálja hasonlóképen Rupp Jakab¹¹ is, keletkezése idejét önkényesen — legalább is nem jelzett forrás alapján — a XIV. század első évtizedeire téve.

Az előbbiek (eléggő nem bizonyított) állítását Jakab Elek¹² igyekezett

⁵ Ugyanott a 65–69. l.

⁶ Ugyanott a 66. l. Zárójel közt mondja büszkén: „Videmus hinc verum esse, quod abbatia Egeres, filialis fuerit abbatiae de Klusmonostra,“ pedig ellenkezőleg e szerint a kolozsmonostorinak kellene filialisnak lenni, ha már maga az a falu is (Monostor), melyben az apátság épült, az egeresi monostoré lenne.

⁷ Schematismus Venerabilis Cleri dioecesis Transsilvaniensis pro anno 1832 (Kolozsvár) 11 b.; (Gyulafehérvár, 1898.) 15. l.

⁸ Az egeresi apáti címet 1832-ben Knechtel Ádám tb. kanonok, 1898-ban Fábian Sándor nagyprépost viselte.

⁹ Kőváry László: Erdély építészeti emlékei III. kiadás (Kolozsvár, 1866.) 200. l. „I. Lajos király egy oklevelében, 1360-ban, mint a kolozsmonostori apátság fiók monostora tűnik föl s e szerint a szent Benedek rend bírtá.“

¹⁰ Gróf Eszterházy János: A kolozsmonostori apátság s egyházi maradványainak leírása; *Archeologiai Közlemények* 1868-iki VII. k. 93. l.

¹¹ Rupp Jakab: Magyarország helyrajzi története (Pest, 1876.) III. k. 207. l.

¹² Jakab Elek: Apátságok Erdélyben; *Magyar történelmi tár* 1868. XII. k. 33. l.

oklevelekkel támogatni, a ki már az egeresi apátságról *négy nyomtatott* lapon írt! Csakhogy ebből 2 $\frac{1}{2}$ lap a *csanádi* egyházmegyében létezett egresi (Abbatia B. M. Virginis de Eghres, Egres, Egris, Egrus, Aegris etc.¹³) ciszterci zita apátság történetére esik. Kijelenti ugyan előre, hogy a kiadott oklevelek s egyéb történeti följegyzések, melyeket ismerünk, nem Egeresre, hanem Egres-re vonatkoznak, mégis az Egresből *Egerest* alakítván, azokból egy párat kölcsönkért a *sohasem létezett* egeresi apátság létezésének bizonyítására. A maradék másfél lapból azután részint a tekintélyi bizonyítékoknak (Pázmány, Benkő, Bartalis, Erdély egyházmegyei schematizmusok), részint az ő saját, újabb okleveles argumentumainak jut hely.

Az 1360-iki határjáró levélről maga is elismeri, hogy az állítás mellett nem bizonyít, miáltal a fennemlített tekintélyi érveknek (Benkő, Bartalis etc.) eo ipso érvényüket kell veszteniök. Sokkal fontosabb és szerinte döntő értékű egy másik oklevél¹⁴ 1270-ből, mely szerint Máté erdélyi vajda és szolnoki főispán dönt egy birtokügyben István (Cephanus) comes s az „Abbas de Egres“ között. A vitás birtok Kolozs-megyében fekszik, Inaktelke, melyet a király régebben András comesnek, István bátyjának adott, de az most örökös nélkül halván meg, az egresi apát is, István comes is igényt tart rá, míg végre Máté vajda az apát javára dönti el a birtokpört.

Nem volna itt semmi nehézség sem, ha az oklevélben az „inter Comitum Cephanum . . . et Abbatem B. M. Virginis de Egres“ után nem állana „partium . . . Transsilvanarum“, a minek alapján Jakab Elek az Egres helyett Egerest írván, derekas bizonyítéknak tartja. De eltekintve attól, hogy az oklevélben Egres van, míg a kolozsmegyei Egeres, mely a kolozsmónostori apátság birtoka volt, az apátság részére 1263-ban IV. Béla királyunk által kiadott redonacionális levéltől kezdve, végig a rávonatkozó oklevelekben mindig mint „Egeres“ szerepel, tehát egyáltalában nem szabad Egres helyett Egerest írunk; 1270-ben a kolozsmónostori apátság egeresi filialis apátsága nem is létezhetett! A tatárok által földig rombolt kolozsmónostori apátság egészen 1263-ig romokban hevert, birtokai idegen kézben voltak; lakói közül, kik talán elkerülték a tatárok gyilkoló kezeit, elmenekülve, még csak életjelt sem adnak magukról, míg végre ebben az évben IV. Béla újból nem alapítja redonacionális levelével. Ebben felsorolja az apátsági birtokokat; köztük van Egeres is, a nélkül, hogy megvolna jegyezve mellette, hogy ott filialis lett volna, vagy akkor lenne, pedig más birtokok mellett ott van pl.: „duo Zaaz, unum ecclesia et aliud sine ecclesia.“¹⁵ Az ezután következő 1270-ig tartó hét év pedig semmiesetre sem elegendő

¹³ Rupp id. m. III. k. 69. l.; Dr. Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I. k. (Budapest, 1890.) 695. l.

¹⁴ Wenzel Gusztáv: Codex Diplomaticus Arpadianus continuatus III. k. 245. l.

¹⁵ Az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltára báró Wesselényi-család levéltárában.

arra, hogy az apátság szellemi és vagyoni viszonyai annyira konszolidálódnak, hogy filialist legyen képes alapítani! Nem is lehetséges, hiszen, a mint okleveleink mutatják, a kolozsmonostori apátság egészen a század végéig a legváltásosabb viszonyok közt van.¹⁶ Így hát itt a *csanádi* egyházmegyei boldogságos szűzről nevezett ciszterczita apátságról van szó s a „partium Transsilvanarum“ kitéfel azért került bele az oklevélbe, mert Csanádvidéke már ekkor is végleg Erdélyhez tartozott s épp ezért nevezték hivatalosan is partiumnak.

Az egeresi apátság létezésének bizonyításával nyer csak bizonyító erőt Jakab Elek második argumentuma. Ez szintén egy oklevél, de csak annyit ismerek belőle, a mennyit ő közölt. E szerint I. János király 1536-ban donatiót ad Apafi Miklósnak, mely az egész Egeres birtoklására s az ott levő elhagyott „Clastrum“ romjaira terjed ki. Szavai szerint: *totalem possessionem Egeres, cum ruderibus desolati ibidem Claustri in Comitatu Kolosiensi existentem.*

Mit értünk itt „claustrum“ alatt? Ha tudjuk s bizonyítani is tudjuk, hogy Egeresen szerzetesek laktak valaha, természetes, hogy csakis *szereztes-klastromra* gondolhatunk! Így azonban magában nincs bizonyító ereje, mert a középkorban a „claustrum“ alatt nemcsak „claustrum monachale“-t értettek,¹⁷ hanem jelentette a faluban s városban a parochus házát, a *parochiat* s jelentett halas tavat is. Ebben az esetben válogathatunk köztük. Véleményünk szerint itt csak *klastromszerű* épületről lehet szó, mely négyszögletű alakjával, erős falaival könnyen a szerzetes-klastrom benyomását tehetette a szemlélőre s így abban a hitben ringathatta idők múltán az egeresieket, hogy ott valaha szerzetesek laktak. Hitük csak erősödést nyerhetett az apjuktól-nagyapjuktól rájuk szállt hagyományból, hogy *régebben* a falú a kolozsmonostori benczéseké volt, de azok kezéről 1444 után elkerült máséra. Ekkor építhette az új birtokos ott a maga használatára a klastromszerű várkastélyt, a melyet azután ennek s utódainak kihalása után, a lakosok az emlék elhalványultakor szerzetes-klastromnak kezdtek nevezni s tartani, így kerülhetett bele János király oklevelébe is a „claustrum“ szó, és ugyancsak hasonlóképpen szerezhették Pázmány is tudomást róla, ki még fiatalkorában élt ezen a vidéken. Feltevéseinkben megerősít Bartalis¹⁸ s Kőváry¹⁹ ama tudósítása is, hogy volt Egeresen egy négyszögletű várkastély, melynek felét — miután a másik fele már omladozóban volt — már a múlt század elején is a Szentkereszti bárók lakták

¹⁶ Fejér: Codex Diplomaticus. V. 3. 152. l.; VI. 2. 100. l. még csak a birtokok határainak a kijárása tart s az 1285-iki újabb tatárbeállítás sem múlt el fölötte újabb pusztulás nélkül; ugyanott VII. 5. 534. l.

¹⁷ Du Cange: Glossarium mediae et infimae Latinitatis II. k. 362—3. l.

¹⁸ Bartalis Antal id. m. 14. l.

¹⁹ Kőváry id. m. 199. l.

s melyet Bartalis — bizonyára a hagyományra támaszkodva — a régi apátsági épületnek tart.

A mi Jakab Elek további okleveles argumentumait illeti, teljes bizonyossággal mondhatjuk, hogy azok mind a *csanádi egyházmegyei* egresi cisztercita apátságra vonatkoznak s nem kell sem a kolozsmegyei Egeresen, sem Küküllő-megyében Egrestőn apátságot föltételeznünk. Ha a bennük említett négy falu (Monora, Csanád, Holdvilág vagy Villa Abbatis és Sorostély) birtokosát annál a szoros kapcsolatnál fogva, melylyel a kerzci cisztercita-apátsággal volt, nem is tartja Jakab Elek a cisztercita egresi apátságnak, hanem a kolozs- s küküllőmegyei Egeres s Egrestőre gondol, elég lesz csak arra utalnunk, hogy a fentebbi négy birtokra vonatkozó királyi privilegiumokat annak birtokosa „Abbas B. M. Virginis de Egres“ nem egyszer íratja át a *csanádi káptalannal*.²⁰ Már pedig igen valószínűtlen, hogy Kolozs- vagy Küküllő-megyéből Csanádra menjen valaki okleveleket transsumáltatni, a mikor közelben van az *erdélyi káptalan* és *kolozsmonostori* konvent s a kérdéses birtokok is Erdélyben fekszenek.²¹

Ezek azok a történetírók, kik Pázmány szűkszavú tudósítása után az egeresi apátság létezését bizonyítani akarták. Csakis könyvészeti értékük van s 1876-ban is csak ott voltunk ebben a kérdésben, mint Pázmány korában. Előttünk van a pusztá állítás, melyet Pázmány tekintélye támogat, hogy létezett az egeresi apátság s a kolozsmonostori apátság filialis volt. Nem birtunk teljes bizonyossággal rájönni, legfeljebb sejtjük, hogy Pázmány milyen forrásokra támaszkodva állította létezését; de hogy állítása tarthatatlan, mert a *kolozsmegyei Egeresen nem volt soha sem benzés, sem semmiféle másrendű apátság*, a következőkkel igyekszünk bizonyítani.

Kétféle föltevésünk lehet létezésére. Vagy önálló benzés apátságnak kellett lennie, mely alapítását ugyan a kolozsmonostorból nyerte s így lett filialissává, de mely azért külön apáttal és szerzetesi szervezettel birt, vagy egyszerű gangria, obedientia, remeteség volt, mint a pannonhalmi apátságnak pl. vityai²² és fényi,²³ obedientiai, a hol vagy a tökéletesebb életre törekvő, vagy a gazdasági felügyelettel megbizott szerzetestestvérek laktak.

Ha önálló filialis apátság lett volna, a mellett, hogy más fekvőségekkel is kellett birnia — a miről egyáltalában semmi adatunk sincs —

²⁰ Franz Zimmermann und Carl Werner: Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen I. k. (Nagyszeben, 1892.) 301. l.; Fejér: Codex Diplomaticus VIII, 4. 630. l.

²¹ Alsó-Fehér megyében Balázsfalva alatt.

²² Erdélyi László: A pannonhalmi szent Benedek-rend története I. k. (Budapest, 1902.) 156. l.

²³ Ugyanott I. k. 252. l.

hogy a szerzetestestvérek s apát asztaltartása hiányt ne szenvedjen soha, legalább is annak a falunak, melyben alapítva volt, birtokában kellett lennie. Ha pedig obedientia vagy közönséges remeteség-féle volt, a mely esetben nagyon egyformán illuzórius mind az egeresi apátság, mind az egeresi apáti cím, akkor Egeresen világi pap plébánosnak nem volt szabad lenni, mert ilyen helyeken a szerzetesek maguk végezték a lelkészkedést, ellentétben az egyéb szerzetesi birtokon levő egyházakkal, hol az 1179-iki III. lateráni zsinat rendelkezése szerint világi papokat kellett a szerzeteseknek tartani.²⁴

Okleveles adataink Egeres történetét 1263-tól 1536-ig ölelik föl. Ezek alapján egész bizonyossággal állíthatjuk, hogy a kolozsmegyei Egeres a kolozsmonostori apátság egyszerű birtoka volt, akárcsak más birtokok, pl. Bogártelke, Jegenyé, Bács stb. A bagatell világi ügyeket a falu bírása, falu nagyja (villicus) az esküdtekkel végezte, a nagyobbakat, fontosabbakat az apát magának tartotta fön, miáltal a falunak nem csak vagyoni, hanem közigazgatási alárendeltsége sem szakadt meg soha a kolozsmonostori apáttal szemben. A faluban állott plébánia templom is, melyben a szolgálatot világi pap plébános végezte, kit a kolozsmonostori apátok neveztek ki mindig a saját tetszésük szerint s a ki híveivel való ügyes-bajos dolgait mindig a kolozsmonostori apát előtt végzi, intézi el, a nélkül, hogy egyszer is említést tennének a falujokban létezett (?) egeresi apátról, vagy annak — mint uruknak — véleményét megkérdeznék. A jobbágyoknak s a birtok határainak épségben tartásáról is mindig a kolozsmonostori apát gondoskodik. E folytonosság bizonyítása végett szükséges Egeres rövid történetét is megismernünk.

Az első történeti nyom Egeresről 1263-ban, IV. Béla redonationalis levelében tűnik föl, hol a kolozsmonostori apátság 43 faluja, birtoka közt ott van: „Apathyda, *Egeres*, Onchtelke etc.“²⁵ Nincs mellette megjegyyezve semmi, ekkor tehát még nem volt filialis apátság ott, hanem csak maga a falu létezett. Ha már ezután, mint filialis, kivált volna az anya-apátságból, legalább a falut, melyben alapítva volt, mint önálló birtokot megkapta volna, de még 1299-ben is a kolozsmonostori apátság osztatlan birtoka Egeres. Ekkor ugyanis Péter erdélyi püspök s Lázár kolozsmonostori apátúr a püspökség s az apátság között dülő százados birtokversengésnek véget vetendők, birtokot cseréltek egymással. A püspök adta Bogártelkét s Nádast, az apát meg Leske erdőt és Szentgyörgy birtokot.²⁶ A csere alkalmával a birtokok határait kijárta az erdélyi káptalan s Bogártelke

²⁴ Ugyanott I. k. 140. l.

²⁵ Az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárában; báró Wesselényi-család levéltára; Kolozsmonostori apátság levéltára. Irregistrata.

²⁶ Kolozsmonostori apátság levéltára: Comitatus Kolos A. Nro. 32.

határai közt szerepel két határjel alkalmával is „*possessio eiusdem domini abbatis Egeres vocata*“; a többi szomszédok az erdélyi püspök s a Wásárhelyi nemesek,²⁷ míg az egeresi apátnak nyoma sincs; már pedig ha Egeresen apátság volt, annak ott legalább is egy kis földjének kellett lennie s ha Egeresben magában nem volt, annak határában, s így szerepelne, mifit szomszéd.

Ezen az alapon nincs még 1360-ban sem Egeresen apátság, mint azt a kritikus határjáró levél: „*quaedam possessiones ipsius sui monasterii (scilicet de Clusmonostra) Egeres, Bogártelke, Monostor vocatae*“ passzusa mutatja, sőt már 1363-ban mint teljesen kifejldött falu tartozott a kolozsmonostori apátsághoz.²⁸ Székely László, Almás királyi vár várnagya ugyanis 1363-ban a saját szakállára jó darab földet kanyarít le magának Ottó kolozsmonostori apát bogártelki, *egeresi* s jegenyei birtokaiból, sőt ezzel meg nem elégedve Chylle Gergely, Dénes és Miklós nevezetű szolgálival rajtütött a fentebbi falvakra. Válogatott kegyetlenséggel kinozták végig ezek az apát jobbjait, majd elrabolva azt, a mi éppen kezükbe esett, egyebek közt Egeresről négy ökröt, hazavonultak. Úgy látszik, nem első eset volt ez már, mert a lakosok nem akarván örökös félelemben lenni, tömegesen kezdtek a fentebbi három faluból elköltözni, nagy kárára a kolozsmonostori apátságnak, a miért Ottó apátúr a vajdai szék pártfogását vette igénybe.

Az is, a ki a kolozsmonostori apátsággal Egeres birtokán osztozkodni akar, nem az egeresi apát, hanem a Wásárhelyi nemesek. Minden peres eljárás nélkül egyszerűen elfoglalják Wásárhelyi Gyerő fia, János és testvérei, Egerest és Jegenyét, a miért is Ottó apátúr a saját és konventje nevében Imre erdélyi vajda előtt Tordán 1372 húsvét nyolczadán tartott tartományi gyűlésen (*congregatio generalis*) tiltakozik az ellen, hogy a fentebbiek az ő és egyháza e birtokait kezükön bitorolják.²⁹ A milyen fáradhatatlan szorgoskodással őrködött Ottó apátúr apátsága többi birtokainak épsége fölött, éppen olyan gonddal védelmezte Egerest, bizonyára nem passzióból s hogy az egeresi apátnak kegyét keresse, szívességet tegyen neki, mert ugyanakkor más birtokaiért is perbe kellett szállania. Szükség is volt reá, mert támadás támadást ért a szomszédok részéről. 1373-ban már Lajos királytól kénytelen segítséget kérni, mert Demeter erdélyi püspök fenesi várnagya, Gerendi Miklós, eltekintve attól a jó viszonytól, melyben az erdélyi püspökök már évtizedek óta a kolozsmonostori apátokkal voltak, a többi gazdatisztekkel s fölbujtogatott oláhokkal rátámadt az apátság szomszédos falvaira. *Egeres* is ezek közt volt s 1370-ben,

²⁷ Wenzel Gusztáv id. m. V. k. 119. l.

²⁸ Kemény József: Appendix Diplomatarii Transsylvanici III. k. 22. l.

²⁹ Kolozsmonostori apátság levéltára: Comitatus Kolos A. Nro. 65.

Szent Mihály nap táján szenvedte végig az Utas Miklós és Bálint türjei gazdatisztek vezetése alatt álló oláhok vad kegyetlenkedését. Sok jobbágyot véresre vertek, halálra kínoztak, a mit — mint rendesen — azzal is tetézték, hogy a kezük ügyébe eső lábas jószágokat elhajtották, sőt még a falu pinczéit is megdézsmálták.³⁰

Majdnem a végpusztulást hozta Egeresre az 1375-iki esztendő, a mikor — ismét Ottó kolozsmonostori apát tiltakozó panasza szerint — Bokáni Tamás fia, János mester nagyfalusi s krasznai magyar és oláh jobbágysai rohanták meg, kirabolták, végül felgyújtották, miáltal a kolozsmonostori apátságnek tetemes kárt okoztak.³¹ A falu azonban a nagy kárt hamarosan kiheverte, a miben oroszlánrészük lehetett a kolozsmonostori apátoknak, kik igyekeztek Egerest lábraállítani, már a maguk érdekében is, mind lelkileg, mind anyagilag. Templomot emelnek, melyet Szent Márton püspök és hitvalló nevére szentelnek föl, plébánosokról is gondoskodnak az apátok, mint az apátsági faluk egyházainak kegyurai.³² A plébánia számbelileg és anyagilag is emelkedik, mert a szomszéd birtokosok folytonos kegyetlenkedéseitől s támadásaitól elnéptelenedett és elszegényedett jegenyeiek kénytelenek voltak az önálló plébánia tartásáról lemondani, pedig szép, Szent Mihály arkangyalról nevezett templomuk volt, a mely régibb is volt, mint az egeresi s egyházuk filialisává lett egyidőre az egeresi egyháznak, mely idő 1432 április 12-ig tartott.³³

Az apátsági falvak plébánosai — bár világi papok voltak — szoros viszonyban álltak a kolozsmonostori benzés konventtel, mint hiteles helylyel s apáturukkal. Az egeresi plébános is gyakran jár kiküldetésben, mint konventi tanú, különösen mikor a konvent nagy birtokügyi elfoglaltsága a világi pap plébánosok felhasználását is megkövetelte. Adataink az egeresi plébánosok közül névleg különösen egyet őriztek meg, de ennek legalább is félszázados működésére vetnek világot. Albert, vagy sokhelyt Adalbert ez, kinek 1410-ben fordul elő a neve, a mint konventi tanuként beiktatást végez,³⁴ 1427-ben pedig határjárásra küldi ki a konvent.³⁵ Mint az apátság kedvelt hive, még 1444-ben is az egeresi plébánia élén van, de már öregedő vállainak nehéz a lekipásztorkodás, szeretne is segítőt maga mellé, ha a falu egy kicsit jobban fizetné. A falu öregedő lelkipásztorának megteszi ezt az áldozatot s 1444 július 3-án megjelennek uruk, a kolozsmonostori apát előtt s ott egyik részről a falu előljárósága megígéri s apáti jóváhagyással privilegiumba iktatja a plébánosi fizetés

³⁰ Ugyanott Comitatus Kolos 0. Nro. 6.

³¹ Kemény József: Appendix Diplomatarii Transsylvanici III. k. 133. l.

³² Kemény József: Appendix Diplomatarii Transsylvanici V. k. 96 l.

³³ Ugyanott.

³⁴ Ugyanott IV. k. 231. l.

³⁵ Ugyanott V. k. 36. l.

emelését, a másik részről pedig Albert plébános ennek ellenértékéül kötelezi magát, hogy káplánt tart maga mellett, a ki bizonyos napokon megszabott miséket fog végezni s az iskolát vezetni.³⁶

A falu fejlődésének egyik biztos jele, hogy 1427-ben már vásártartási engedélyért folyamodhatik. Természetes, hogy ezt is, mint a falu teljesjogú birtokosa, a kolozsmonostori apátúr kéri számára és Zsigmond király — ki egyébként is különös tisztelettel viseltetett a boldogságos Szűz iránt — könnyen hajolt Antal apátúr alázatos s kitartó könyörgésére és 1427 november 5-én minden szombati napra heti, Szent Gál napjára pedig évi országos vásárt engedélyez Egeresnek.³⁷

Henrik kolozsmonostori apát elé járulnak 1418 márczius 22-én Tatar Albert, Molnos Antal s Kalóz Domokos egeresi jobbágyok is, a midőn a Nádason vizimalmot akarnak építeni s kérésükre az apát adja meg az engedélyt, szabja meg az ellenszolgálatot, melynek értelmében Kalóz Domokos minden évben Szent Márton püspök és hitvalló napjának oktávján a Szent Mártonról nevezett egeresi egyháznak fizet 150 dénárt az öröklámpa fentartására, úgyszintén a másik kettő is 150—150 dénárt fizet, de ezt már a kolozsmonostori apátsági templom öröklámpája fentartására szánja az apátúr.³⁸

Az utolsó adat, mely Egerest a kolozsmonostori apát birtokának tünteti föl, 1444-ből való, mely szerint Antal apátúr pörösködik a Wásárhelyi nemesekkel *Egeres* s Jegenye birtokok határai fölött, mely végre is az apát javára dől el s a kérdéses birtokokat újabb reambulációval különítik el a Wásárhelyiek Wásárhely s Inaktelke nevű birtokaitól.³⁹ Úgy látszik ettől az időtől fogva jó ideig kétségbe nem vont tulajdona a kolozsmonostori apátságnak, mert ezután semmiféle elidegenítési szándéknak sem akadunk nyomára egyik szomszéd részéről sem. Bizonyára még pár évtizedig⁴⁰ az apátság birtokában volt, míg előrelátó, az apátság szellemi és anyagi javát szemelőtt tartó szerzetbeli rendes apátok jogigényeiket nem hagyták sem nemesek, sem a király által megingatni! Mikor azonban a gubernatori kor elérkezett, nemcsak a szerzetesi fegyelem indult züllésnek, hanem az egyes apátsági javak is egymásután kerültek idegen kézbe. Ilyen sorsra jutott *Egeres* is a XV. század utolsó évtizedében s így ajándékozhatta 1536-ban János király úgy, hogy a Kolozsmonostorhoz való egykori tartozásról már említés sem történt. Különben is 1473-tól 1536-ig

³⁶ Kolozsmonostori apátság levéltára: Ecclesiast. Comitatus Kolos A. Nro 55.

³⁷ Ugyanott comitatus Kolos A. Nro. 63.

³⁸ Kolozsmonostori apátság levéltára: Comitatus Kolos. M. Nro. 15.

³⁹ Kemény József: Supplementum Diplomatarii Transsylvanicí III. k. 265—272. II.

⁴⁰ Legalább is 1473 június 25-én még István egeresi plébános a kolozsmonostori apát nevében tiltakozik az apátság egy birtok pörében, a mi kétségtelen jele a birtokügyi összetartozásnak is; Gróf Eszterházy János id. m. 101. l.

való idő kevés ahhoz, hogy ez idő alatt Egeresen apátság keletkezhessek, nem is számítva, hogy ebben az időben a kolozsmonostori apátság viszonyai sem engedhették meg egy filialis apátság keletkezését éppen az apátsági kormányzók ama törekvése miatt, hogy a már meglévő konventi tagokat is újabbak föl nem vétele által erősen redukálták, hogy így maguknak minél nagyobb jövedelmet biztosítsanak s hogy 1536-ban egy Gergely nevű plébános szereplése⁴¹ a világi papokkal ellátott plebánia fenmaradásának folytonosságát bizonyítva, kizárja, hogy esetleg ebben az időben keletkezhetett volna Egeresen a kérdéses filialis apátság!

Tehát Egeres történetében *sehol nyoma sincs* az egeresi apátságnak! Pázmány Péter puszta állításával szemben Egeres rövid történetének, vagyon- s egyházjogi kapcsolatának a kolozsmonostori apátsággal, mely *kizárja* minden más, közbeeső filialis apátság létezését, történeti egymásutánját állíthatjuk. Okleveles bizonyítékaink három századot ölelnek föl s azzal szemben, hogy *sehol semmiféle adatot* Pázmány állításán kívül nem találunk az egeresi apátság létezéséről, azok alapján eldöntöttnek véljük, hogy mivel Egeresen a kolozsmonostori apátságon kívül sem magában a faluban, sem annak határai közt semmi néven nevezendő egyházi és világi úrnak birtokjogai, azon időn belül, melyben az egeresi apátság föltételezhető volna, nem volt s mivel idegen apátság földjén, talpalattnyi földbirtok nélkül apátság létezése föl nem tétélezhető, *Egeresen sem filialis, sem semmiféle benczés vagy másrendű apátság nem létezett.* Így Pázmány katalógusából s a valaha létezett hazai apátságok sorából a kolozsmonostori benczés apátság egeresi filialis apátsága törlendő.

(Kolozsvár)

Csomor Lajos

---

⁴¹ Egyháztörténelmi emlékek a magyarországi hitújítás korából III. k. (Budapest, 1906.) 93. l.